

מבט על, גיליון 259, 29 במאי 2011

ארצות הברית ופקיסטן – שותפות במשבר

יורם שוייצר ודן ברק¹

חיסולו של אוסמה בן לאדן על ידי כוחות קומנדו אמריקאים בעיר אבוטבאד שבפקיסטן בתחילת מאי 2011 היווה שיא נוסף במתיחות המתמשכת בין ארצות הברית לפקיסטן סביב סוגיית הלחימה בטרור בכלל, ובאזור השבטי שבתחום ריבונותה של פקיסטן בפרט. עם זאת, בשלב זה שני הצדדים נמנעים מיצירת קרע בלתי ניתן לאיחוי וזאת בשל האינטרסים ההדדיים המובהקים שלהם: פקיסטן – הזקוקה לתמיכה הכלכלית של ארצות הברית ומבקשת למנוע את תמיכתה החד צדדית בהודו, יריבתה המרה, וארצות הברית – הזקוקה להמשך הסיוע של פקיסטן בלחימה נגד גורמי הטרור האזורי והבינלאומי, הטאליבן, רשת חקאני ואל-קאעדה, אשר יכולתם לפעול נגד האינטרסים של ארצות הברית תלויה במידה רבה במדיניות פקיסטן כלפיהם.

הפרתה הבוטה של הריבונות הפקיסטנית על-ידי כוחות הקומנדו האמריקני שפעלו בלב הכרך העירוני של פקיסטן, ללא תיאום עם השלטונות באסלאמבאד, גררה ביקורת פוליטית וציבורית נוקבת במדינה. הפרלמנט הפקיסטני קיים דיון מיוחד בסוגיית המחדל של הממשל הצבאי-ביטחוני, על כך שלא ידע ומנע הן את הפעילות הצבאית האמריקאית והן את נוכחות בן לאדן בלב המדינה. כזכור, על פי מידע שפורסם לאחר החיסול, התגורר בן לאדן במתחם בלב המדינה חמש שנים לפחות ואף אירח בו מבקרים, דבר שעורר תהיות בקרב גורמים במערב לגבי האפשרות שבן לאדן זכה לשיתוף פעולה וסיוע מצד גורמי ביטחון מקומיים. עובדה זו הגבירה עוד יותר את התסכול האמריקאי מרמת שיתוף הפעולה הבלתי מספקת של פקיסטן במלחמה בטרור, ובעיקר את מה שנתפש כחוסר נכונות מצד פקיסטן להקצות כוחות מספיקים למלחמה באזור השבטי בוויזיריסטן (FATA), ובמקביל דרישתה להגביל את תקיפות כלי הטייס הבלתי מאוישים האמריקאים. תקיפות אלה מהוות כידוע את דפוס הפעולה האפקטיבי העיקרי של ארצות הברית בלחימה נגד גורמי הטרור, כאשר המטרה היא ההנהגה הבכירה של ארגוני הטרור, המרוכזים באזור השבטי. למרות שלעיתים נגרמות בעטיין של תקיפות אלה פגיעות באזרחים בלתי מעורבים, הן בשל נטייתם של גורמי הטרור להשתמש במרחב האזרחי כמגן והן בשל טעויות אנוש, הגבלתן על ידי הממשל הפקיסטני משמעה פגיעה במלחמה בטרור.

גל המתיחות הקודם ביחסים המורכבים בין שני הצדדים התגלע בעטיו של אירוע שהתרחש לפני כשלושה חודשים, כאשר עובד קבלן של ה-CIA, ריי דיוויס, ירה למוות בשני סוכני מודיעין מקומיים באמצע היום בלאהור בשל חשדו, כי בכוונתם לשדוד אותו. דיוויס נאסר מיד לאחר התקרית, ולמרות היותו בעל חסינות דיפלומטית, בציבור הפקיסטני רווחה דרישה נחרצת לשפוט אותו בחומרה באשמת רצח בכוונה תחילה, פשע שדינו מוות. לאחר כחודש של מגעים, הוברח דיוויס מן המדינה בעקבות הסכם פשרה, שבמסגרתו שילמה ממשלת ארצות הברית כופר דם למשפחות ההרוגים, כפי שמתאפשר במקרים מסוימים על פי חוקי האסלאם. האירוע העלה לדיון ציבורי את היקף ועומק פעילותם החשאית של כוחות הביון האמריקאים בפקיסטן ושימש כלי ניגוח בידי גורמים פוליטיים מקומיים המתנגדים לכלל הפעילות האמריקנית במדינה. האירועים הללו שימשו ללא ספק ככלי במשחק הפוליטי הפנימי עבור גורמי אופוזיציה אסלאמיסטים בפקיסטן לניגוח הממשל החילוני בראשות הנשיא אסיף עלי זרדארי, כשהגדירו את העסקה לשחרורו של דיוויס כ-"טרגדיה לאומית". ממשלתו של זרדארי מתמודדת עם משברים קואליציוניים חדשות לבקרים ופועלת נגד המגמה הברורה להחלשת הכוחות הפוליטיים החילוניים במדינה. מגמה זו באה לידי ביטוי בשתי התנקשויות פוליטיות: בינואר נרצח על ידי

שומר ראשו סלמאן תאסיר, מושל חבל פאנג'ב והדובר הבולט נגד ההקצנה הדתית בקרב החוגים האסלאמיסטים וניסיונם לכפות על המיעוטים בפקיסטן את חוקי הכפירה², וכחודשיים לאחר מכן נרצח שבאז בהאטי, השר הנוצרי לענייני מיעוטים.

אל מול הטענות הפומביות שנשמעו בארצות הברית על אזלת היד הפקיסטנית, כפי שהתגלתה בפרשיית חיסולו של בן לאדן, ולנוכח דבריו הנחרצים של הנשיא אובאמה, כי לא ימנע מפעילות חד-צדדית נוספת בפקיסטאן אם הדבר ידרש, הושמעו בדיון הפרלמנט הפקיסטני טענות חריפות נגד פעילות ארה"ב מפי בכירי הממשל הצבאי והביטחוני הפקיסטאני. בסיומו של הדיון נמסרה הודעת מחאה רשמית לעיתונות על הפרת הריבונות בליווי אזהרה ברורה לארצות הברית מפני ביצוע פעולות דומות בשטחה הריבוני בעתיד, וכן טענה כי פעולות מסוג זה פוגעות במאמצים המשותפים של שתי המדינות במלחמה בטרור. כמו כן, התקבלה בפרלמנט הפקיסטני החלטה לנקוט בצעדים שיגבילו את חופש הפעולה האמריקני בפקיסטן, למשל עיכוב במתן אספקה והעברת ציוד בתחומה, במידה ויימשכו התקיפות האמריקאיות מן האוויר. במקביל נקבע, כי תיערך בדיקה פנימית מקפת לבחינת המחדלים המודיעיניים והביטחוניים שהוזכרו לעיל.

אין לזלזל בעוצמתו של החיכוך הנוכחי בין שתי המדינות, אולם נראה שבשתייהן מנסים למתן את גורמי המחלוקת. הדבר נעשה בעיקר באמצעות הצהרות ופעולות מרגיעות משני הצדדים: מכתבו המרגיע של הנשיא זרדארי ב"ווישינגטון פוסט", שפורסם מיד לאחר החיסול ונועד למזער את הביקורת החריפה נגד ממשלו בדעת הקהל בארצות הברית, וכן מתן אישור מרשויות פקיסטן לאנשי ה-CIA לבקר במתחם בו שהה בן לאדן באבוטבאד כדי לאסוף ממצאים נוספים באמצעים מתוחכמים העומדים לרשותם. מנגד, הצהירה מזכירת המדינה הילרי קלינטון, כי אין הוכחות למעורבות או לסיוע מצד הממשל הפקיסטני להסתרת בן לאדן בשטחה, ואף ביקרה השבוע בפקיסטן מלווה בראש המטות המשולבים, האדמירל מייקל מאלן. ניכר, כי למרות המתח הגובר בין שתי המדינות, ממשליהן מעוניינים להמשיך ולשמור על קשרים תקינים ביניהן גם בעתיד בשל האינטרסים והתועלות הגלומות בשותפות הביטחונית והכלכלית הקיימת ביניהן. ארצות הברית רואה בפקיסטן שותפה חיונית לייצוב אפגניסטן וגורם מסייע חשוב במלחמה בטרור, המתנהלת בתוככי פקיסטן. יתרה מזאת, שיקוליה הגיאוגרפיים, האסטרטגיים, הנוגעים להיותה של פקיסטן מדינה גרעינית בעלת תפקיד מרכזי בשמירת היציבות האזורית בעימות המתמשך בינה לבין הודו ולנוכח איתותיה של פקיסטן על כוונה להדק קשריה עם סין כאלטרנטיבה אפשרית למדיניותה הפרו-מערבית, מעודדים את ארצות הברית להימנע מנקיטת צעדים חריפים נגדה. פקיסטן, הסובלת ממצב כלכלי קשה, נהנתה מאז שנת 2002 מסיוע כלכלי וביטחוני-צבאי נדיב בהיקף של כ-20 מיליארד דולר מצד ארצות הברית בזכות מדיניותה הפרו-מערבית. הפסקתו או צמצומו עלול לפגוע קשה במערכת הכלכלית המקומית ולגרום לשיתוק מוסדות המדינה. בנוסף, פקיסטן מתמודדת עם אתגר ביטחוני פנימי מורכב ובמקביל היא מצויה בעימות מתמשך עם הודו, יריבתה המרה, הנתפשת על ידה כאיום קבוע. בפקיסטן מודעים היטב למחירו של קרע ביחסים עם ארצות הברית, שעשוי לשרת את הודו, והדבר מהווה גורם מדרבן לשימור הקשרים המיוחדים עם ארצות הברית ולנוכחותה כגורם מאזן באזור.

מוקדם עדיין לקבוע כיצד יתפתח המשבר הנוכחי בין שתי המדינות, ואם יוביל לתפנית אסטרטגית ביחסיהן ולשינוי במערכת הכוחות באזור כולו. עם זאת, נראה כי היתרונות הגלומים עבורן בשימור השותפות עשויים להאיץ במנהיגיהן לבלום את ההידרדרות הנוכחית בקשריהן ולמנוע קרע מוחלט.

² חוקים אלה, המהווים חלק מהחוקה האסלאמית של פקיסטאן, קובעים בין היתר עונש מוות למי שפוגע בשמו של הנביא מוחמד או בקוראן וכן מטילים עונשים כבדים על "פגיעה ברגשות דתיים".